

A Szent Útravaló

DOLHAI LAJOS

Abstract

The Latin term 'viaticum' in profane usage referred to the provision (food and drink) necessary for a journey. Early Christians considered death as a journey to the Lord (*migratio ad Dominum*) during which the Eucharist, the heavenly food, assists the faithful. Viaticum is the last Holy Communion received by the dying person, which prepares one not only for death but also for eternal life. Starting from the Middle Ages, the idea of viaticum has gradually faded into the background. Extreme Unction was considered more important than 'Viaticum'. In current theological thinking, pastoral practice or Catholic spirituality, the Eucharist as viaticum is hardly ever mentioned. Few people are aware that at the time of passage to the heavenly Father (on approaching death) the reception of Holy Communion takes on special significance.

Keywords: *viaticum, last Holy Communion, eschatological banquet, pledge of eternal life, Ordo Unctionis Infirmorum.*

Kulcsszavak: *viaticum, utolsó szentáldozás, eszkatologikus lakoma, örök élet záloga, Ordo Unctionis Infirmorum.*

A Szent Útravaló (lat. *viaticum*) a haldokló keresztény utolsó szentáldozása, amely nemcsak a halálra, hanem az örök életre is felkészít bennünket. A megdicsőült Krisztus testével egyesülve megerősítjük azt a reményünket, hogy „aki feltámasztotta Jézust halottaiból, a mi halandó testünket is életre fogja kelteni” (Róm 8,33). A mi Üdvözítőnk úgy akarta, hogy az Eucharisztia legyen a „mi eljövendő dicsőségünk és örök üdvösségünk záloga”.¹ „A halhatatlanság

DOLHAI LAJOS, teológus, egri főegyházmegyei pap, az Egri Hittudományi Főiskola rektora és egyetemi tanára, 2014-től a Pápai Nemzetközi Teológiai Bizottság tagja; rektor@eghf.hu

¹ Trentói Zsinat, Sessio XIII, 2. fejj., DH 1638.

magvát ülteti el bennünk, amely egy napon ki fog csírázni.”² Segít bennünket, hogy a „nyomorult földi vándorlás útjáról az égi hazába érkezhessünk, és az »angyalok kenyerével« (Zsolt 78,25), mellyel most még csak a szent színek leple alatt táplálkozunk, majd egyszer titok-lepel nélkül töltekezhessünk”.³ „Az Eucharisztia mindig a földi vándorlás utolsó szentsége marad, »Útravaló« az örök életbe való átmenethez”.⁴

Napjainkban az Eucharisziával mint Szent Útravalóval alig találkozunk a teológiában, a lelkipásztori gyakorlatban és a katolikus lelkiségben. Kevesen tudnak arról, hogy a mennyei Atyához való átmenet – halál – közelségében a szentáldozásnak különleges jelentősége van. A jelenlegi pasztorális gyakorlatban a papok a súlyos betegeknek és haldoklóknak folyamatos szertartás keretében szokták kiszolgáltatni a bűnbocsánat szentségét és a betegek kenetét, majd pedig megáldoztatják őket. Sajnos legtöbbször nem ebben a sorrendben. A viatikum teológiája ismeretének hiányában a szentgyónást a szentáldozás követi, és a szertartás utolsó része a szentkenet feladása, nem pedig a Szent Útravaló kiszolgáltatása.

Mindez a jelenség annak ellenére létezik, hogy a II. Vatikáni Zsinat utáni liturgikus reform keretében megjelent új szertartáskönyv⁵ a helyes, ősegyházi szemléletmódra tanít és figyelmeztet bennünket. Ebben az új rituáléban önálló fejezetben (III. fej.) is megtaláljuk a Szent Útravaló szertartását,⁶ továbbá azt látjuk, hogy a szentségek kiszolgáltatásának rendje közvetlen halálvesztély esetén a következő: bűnbánat, a szentkenet és a Szent Útravaló.⁷ VI. Pál pápa *Sacram unctionem infirmorum* kezdetű apostoli konstitúciója, a *Rituale Romanum* előszava (Praenotanda), valamint az új szertartáskönyv szerkezete

² XIII. LEÓ, *Mirae caritatis*, 18, in *Pápai megnyilatkozások az Eucharisziáról*, Szent István Társulat, Budapest, 2019, 27.

³ Trentói Zsinat, Sessio XIII, 8. fej., DH 1649.

⁴ *A Katolikus Egyház Katekizmusa* (a továbbiakban: KEK), Szent István Társulat, Budapest, 2002, 1517; A témát a latin nyelvű KEK „Viaticum, ultimi christiani sacramentum” címmel tárgyalja (1524).

⁵ *Ordo unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae* (röv. OUI), Editio typica, Romae, 1972; magyar fordítása: *A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása*, MKPK, Budapest, 1974; rövidebb formában: *Betegellátó könyv*, Szent István Társulat, Budapest, 1977.

⁶ Uo. 93–114.

⁷ Uo. IV. fejezet: *A szentségek folyamatos szertartása*, 115–135.

és imádságai által újra felfedezhetjük a viaticum jelentőségét, de Isten ígéje és egyházunk kétezer éves hagyományának ismerete is erre tanít bennünket.⁸

I. BIBLIAI, VALLÁS- ÉS EGYHÁZTÖRTÉNETI ALAPOK

A Szent Útravaló görög, illetve latin elnevezése (*efodiön/viaticum*) az ókorban – profán értelemben – az utazáshoz szükséges ételt és italt jelentette.⁹ A görög mitológiában az olyan étel vagy pénz (*obolosz, obulus*) volt, amit Kháronnak, az alvilág révészének kellett fizetni, hogy az elhunytakat ladikjával átvigye az alvilág folyóján (*Styx*). Ezt a görögök halottaik nyelve alá helyezték (más források szerint szemükre). Az ősegyházban is kezdett kialakulni egy olyan szokás, hogy az elhunytak szájába vagy a halottak mellére szent ostyát helyeztek, de ezt helyi zsinatok tiltották, mert a viaticum az élőknek való és nem a halottaknak. Azért is tiltották ezt a gyakorlatot, mert a keresztény embernek – megváltottsága miatt – már nem kell ezért az átmenetért „váltságdíjat” fizetnie. Az Eucharisztia nem váltságdíj, hanem az örök élet „záloga”, sőt „mennyei kenyér” (*panis de caelo*).¹⁰ A középkorban *viaticum*nak nevezték azt az összeget, amit az útra kelő szerzetesnek adtak. Ezzel a szóval foglalták össze azt a lelki segítséget is, amit az egyház adott haldokló tagjainak a bűnbánat szentsége, a betegek kenete, de főként az Eucharisztia által. Később a fogalmat már szűkebb értelemben és kifejezetten csak a Szent Útravalóra alkalmazták (*communio viaticum*).

Az első keresztények is úgy tekintették a halált, mint egy nagy utazást (*migratio ad Dominum* vagy *peregrinatio ad Dominum*); amelynek során „a mennyei eledel” segíti a hívő embert.¹¹ Hasonlóképpen, mint ahogyan a gondviselő Isten segítette Illés prófétát az ő angyala által, hogy eljusson Hóreb hegyéig (1Kir

⁸ Vö. A. BRIDE: *Viatique*, in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, 15. kötet, Paris, 1950, 2842–2847; ROBERTO MASI: *Il sacerdozio e l'eucaristia nella vita della Chiesa*, Ed. Paoline, Roma, 1966, 341–350.

⁹ A rómaiaknál az útrakelőknek szánt étel neve: *cena viatica*; a görögöknél: *efodiön* vagy *hodoipóron*.

¹⁰ A *Traditio apostolica* (21. fejezet) szerint a püspök a következő szavakkal áldoztatott: „A mennyei kenyér Krisztus Jézusban” („*panis caelestis in Christo Jesu*”) in VANYÓ LÁSZLÓ (szerk.): *Az őkeresztény kor fegyelme*, Szent István Társulat, Budapest, 1983, 92.

¹¹ AQUINÓI TAMÁS Úrnapi himnuszában ujjong, hogy az Eucharisztia az „angyalok kenyere” és „vándorutunk erősségévé” lett. (*Lauda Sion Salvatorem*). A KÉK megfogalmazása szerint: „viaticum tamquam alimentum pro itinere” (1020.), „nostrae peregrationis panis, usque ad mortis horam, in qua nobis dabitur tamquam viaticum” (1992.).

19,5–8). Illés a kapott kenyér erejéből „egészen az Isten hegyéig” jutott el. Jézus is kilátásba helyezte nekünk az Isten „fölséges hegyét”, ahová az Eucharisztia erejéből el kell jutnunk: „Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, annak örök élete van, és én feltámasztom őt az utolsó napon” (Jn 6,54). Ebben a beszédben állítja szembe Jézus az ő kenyerét a mannával: „Ez a mennyből alászállott kenyér nem olyan, mint az, amelyet atyáitok ettek, és mégis meghaltak. Aki ezt a kenyeret eszi, örökké él” (Jn 6,58). A Jelenések könyve is utal erre a különleges táplálékra: „Nézd, az ajtóban állok és zörgetek. Aki meghallja szavamat és kinyitja az ajtót, ahhoz bemegyek és vele étkezem, ő meg énvelem” (Jel 3,20). Ezért az Eucharisziát az örök élet zálogának mondhatjuk, mert nemcsak biztosra ígéri, de szentségileg máris jelenbe hozza, „most”-tá teszi a feltámadást és a mennyei örök boldogságot. Az Eucharisztia az eljövendő dicsőség vacsorájának, „a Bárány menyegzői lakomájának” (Jel 19,9) elővételezése. Erre emlékeztet bennünket a miséző pap a latin rítusú szentmisében, amikor áldozásra hív.¹²

Az ókori egyházban, sőt még a középkorban is a vasárnapi szentmise után az Oltáriszentséget elvitték a „távolmaradóknak”,¹³ akiken bizonyára a betegek értendők. A Szent Útravaló különbözik az ilyen szentáldozástól. Csak a haldokló betegeknek szolgáltatták ki. Ha a körülmények megengedték, akkor két szín alatt történt, bemártással.¹⁴ A szenthagyomány legfontosabb tanúja a Niceai Zsinat (13. kánon):

„Azokat illetően, akik halálukon vannak, most is az ősi és szabályszerű törvényt kell megtartani; úgy, hogy azt, aki meghal, az utolsó és szükséges Útravalótól (*efódion*) egyáltalán ne fosszák meg; [...] a püspök mindenkinek, bárki is halálveszélyben van, és kéri, hogy részesítsék az áldozás kegyelmében, ki kell szolgáltassa az Eucharisziát.”¹⁵

Az első egyetemes zsinat (325) „ősi és szabályszerű” (*norma antica e canonica*) normatív törvényről beszél, tehát nem valami új szokásról. Euszébiosz *Egyház-története* részletesen leírja – Alexandriai Dionüszosz (†265) levelére hivatkozva

¹² Vö. KEK 1130 és 1402.

¹³ JUSZTINOSZ: *I. Apológia*, 67,5.

¹⁴ Még a kora középkori liturgikus könyvek is erről tanúskodnak a haldoklók áldoztatásával kapcsolatban: „Corpus Domini sanguine suo tinctum conservet animam tuam in vitam aeternam”, Vö. DAMIEN SICARD: *Le Viatique, perspectives nouvelles?*, *La Maison-Dieu* 113 (1975) 107.

¹⁵ DH 129.

–, hogy hogyan kapta meg a Szent Útravalót egy Szerapión nevű aggastyán.¹⁶ A Niceai Zsinat előtti és utáni időben helyi zsinatok aktái¹⁷ is tanúskodnak a Szent Útravaló vételének szokásáról. Nolai Szent Pál (†431) leírásából tudjuk, hogy Szent Ambrus rögtön azután halt meg, miután megkapta a viaticumot.¹⁸ Még az eszméletlen haldoklóknak is az ajkára helyezték a szentostyát, esetleg napjában többször is.¹⁹ Úgy gondolták, hogy minden kereszténynek joga van ahhoz, hogy a Szent Útravalóval ellátva távozzon ebből a földi életből. A tradíció egyértelműen arról tanúskodik, hogy legalább a 4. századtól élő gyakorlat volt az egyházban a Szent Útravaló kiszolgáltatása.²⁰ I. Ince pápa Exuperius toulouse-i püspöknek írt levelében (405. február 20.) „az utolsó áldozást” még a bűnbánó eretnekeknek és a nagy bűnösöknek is megengedi.²¹ Decentius gubbioi püspöknek írt levelében (416. március 19.) pedig kategorikusan kijelenti, hogy „senki se távozzék ebből a világból szentáldozás nélkül”.²² A közismert szakramentáriumok (*Sacramentarium Gelasianum*, *Gregorianum*) és a Római Ordók (OR) – például egy 7. századi Ordo (n. XLIX) – nemcsak a viaticum létéről, hanem a jelentőségéről is tanúskodnak. Annyira fontos ez a szentáldozás, hogy a szentségi büjt törvénye erre nem vonatkozik. A vétele azért üdvös, mert ez a „szentáldozás lesz a védője és segítője az igazak feltámadásakor. Sőt, a Szent Útravaló fogja őt feltámasztani”.²³ Az első évezred vége felé megszáporodnak azok a dokumentumok, amelyek jelzik, hogy a szentségnek utolsó útravalóként való vétele már általános szokás volt.²⁴ „Esto nobis praegustatum mortis in examine” (Add, hogy ízlelhessünk Téged, mielőtt a halál vizsgája elé

¹⁶ EUSZÉBIOSZ: *Hist. Eccl.*, VI, 44.

¹⁷ Elvirai Zsinat (303), DH 117; Karthagói Zsinat (398), 76. kánon; I. Orange-i Zsinat (441), 3. kánon.

¹⁸ NOLANUS PAULINUS: *Vita S. Ambrosii*, 47 (PL 53,860): «Quo accepto (Corpore Domini) ubi glutivit, emisit Spiritum, bonum viaticum secum ferentes».

¹⁹ Erre a szokásra utal a *Statua Ecclesiae antiqua* (6. század) „Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur, per manus impositionem et infundatur ori eius eucharistia”.

²⁰ Vö. JOSEF A. JUNGSMANN in Walter Kasper (Hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bde. 1–11, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1993–2001, X, 762, a továbbiakban LThK.

²¹ Vö. DH 212.

²² „nemo de hoc saeculo absque communione discedat”, in Ep. 25,10 (PL 20, 559).

²³ MICHEL ANDRIEU: *Les Ordines Romani du Haut Moyen-Age*, 4. kötet, k. n., Louvain, 1956, 529. A teljes szöveg: „Mox ut eum videris ad exitum prouguere communicandus est de sacrificio sancto, etiamsi comederit ipso die, quia communio erit ei defensor et adiutor in resurrectione iustorum. Ipsa enim resuscitabit eum”.

²⁴ MARIO RIGHETTI: *Storia liturgica*, 3. kötet, k. n., Milano, 1966, 545–553.

állunk) – énekelték a keresztények az *Ave verum corpus* kezdetű himnuszban.²⁵ Nincs mit félnünk ezen az utolsó nagy úton, gondolták, ha a feltámadt Krisztus szent teste van velünk.

Az ősegyházban kialakult az a szokás, hogy a haldoklók a bűnbánattartás és a szent olajjal való megkenés után részesültek a Szent Útravalóban. Az ókori egyház szigorú bűnbánati fegyelme (*una penitentia* elv) is segítette ennek a gyakorlatnak az elterjedését és változását. A súlyos bűnük miatt vezeklők egyházzal való kiengesztelődése gyakran az élet utolsó óráiban történt, amikor feloldozást kapott a vezeklő, majd az Eucharisziát vette és végül a betegek (vagyis gyakorlatilag: a haldoklók) szentségét. A kora középkorban ez a gyakorlat állandósult, és kialakult a folyamatos szertartásnak az a rendje, ami egészen a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjáig megmaradt: gyónás, áldozás és utolsó kenet. Ezáltal a viatikum fokozatosan elveszítette eredeti értelmét, és sok esetben egy „második” vagy „utolsó” ünnepélyes szentáldozássá változott. A középkortól kezdődően a Szent Útravaló gondolata elhalványult. Fontosabbnak tartották az „utolsó kenetet” (*extrema unctio*), mint a viatikumot. Az V. Pál pápa által kiadott *Rituale Romanum* (1614) ezt a gyakorlatot szentesítette. Ha a pap súlyos beteget vagy haldoklót áldoztatott, akkor a következőt mondta: „Vedd testvér, a Szent Útravalót (*viaticum*), hogy megőrizzen a gonosz ellenségtől, és elvezessen az örök életbe.” A kevésbé súlyos betegnél pedig a szokásos formulát használva így szólt: „A Mi Urunk Jézus Krisztus teste (*corpus Christi*) őrizze meg lelkedet az örök életre.”²⁶

Az első évszázadokban még nyilvánvaló volt, hogy a viatikum különbözik a betegeknek elvitt Eucharisziától; csak a halál közelségében kiszolgáltatótt Eucharisziát jelentette. A második évezredben – amikor a betegek kenete a haldoklók szentségévé lett – a betegek áldoztatása és a viatikum összekapcsolódott, és a Szent Útravaló gondolata fokozatosan eltűnt. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja viszont szeretne visszatérni az ősegyházi szemléletmódhoz. A *Sacrosanctum concilium* (1963) hangsúlyozza a betegek kenete és a Szent Útravaló egységét, és előírja, hogy a betegek kenete és az Szent Útravaló szertartása mellé készíteni kell egy összefüggő szertartást is, amelyben a betegek megkenése a gyónás után és a viatikum fogadása előtt történik (SC 74). VI. Pál pápa *Sacram liturgiam* kezdetű, a liturgia megújítására vonatkozó rendelkezése után (1964) egészen 1972. december 7-ig kellett várni a betegek kenetének új

²⁵ Lásd *Hozsanna* 315. számú ének.

²⁶ Vö. *Rituale Romanum*, Ed. Typica, Romae, 1957; Titulus V, Caput IV: De communione infirmorum, 19.

szertartáskönyvére, amely már a Liturgikus Konstitúció szellemében készült. Johannes Feiner szerint „az új rituálé fordulópontot jelent a betegek szentségének történetében”.²⁷ A zsinat utáni liturgikus reformnak köszönhetően a Szent Útravaló újra a haldoklók szentsége lett, az utolsó kenet pedig a betegek szentsége.²⁸ Az új Egyházi Törvénykönyv (1983) figyelmeztet, hogy „a bármilyen okból fakadó halálveszélyben forgó krisztushívők Szent Útravalóként kapják meg a szentáldozást.”²⁹ Buzdítja a papokat, hogy kellő időben szolgáltatassák ki a viatikumot a betegeknek.³⁰ A régi Törvénykönyv (1917) megfogalmazása szerint a „híveknek kötelességük életveszélyben – bármilyen okból állt is elő a veszély – szentáldozáshoz járulniuk”.³¹ Az új megfogalmazás már nem kötelességről beszél, hanem azt jelzi, hogy a hívőnek joga is van az Eucharisztia viatikumként való vételéhez. A *Katolikus Egyház Katekizmusa*³² is összefoglalja a Szent Útravaló teológiáját, de még bővebb tanítást kapunk az *Ordo unctionis infirmorum* bevezetőjében.³³

2. A SZENT ÚTRAVALÓ TEOLÓGIÁJA

A haldokló keresztény szentáldozása jel, amely sok mindenre emlékeztet bennünket. „A Szent Útravalóként vett áldozás különleges módon jelzi a szentmiseben ünnepelt misztériumot, vagyis az Úr halálát és az Atyához való távozását.”³⁴ Ami még ennél is fontosabb: a Szent Útravaló „sajátos jele annak a szent titokban való részesedésnek, amelyet a szentmiseáldozatban átélünk”.³⁵

²⁷ JOHANNES FEINER: *Die Krankheit und das Sakrament des Salbungsgebotes*, in *Mysterium Salutis*, 5. kötet, 531; Lásd még MEDVIGY MIHÁLY: *A betegellátás korszerűsített liturgiája*, in SZENNAY ANDRÁS (szerk.): *Régi és új a liturgia világából*, Szent István Társulat, Budapest, 1975, 236–245.

²⁸ Vö. RINALDO FALSINI: *Il senso del Viatico ieri e oggi*, in *Il sacramento dei malati. Aspetti antropologici e teologici della malattia. Liturgia e Pastorale*, Elle Di Ci, Torino – Leumann, Torino 1975 (*Quaderni di Rivista Liturgica*, n.2), 191–192.

²⁹ *Az egyházi törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*, Szent István Társulat, Budapest, 2001, 1983, 921. kánon, 1. (A továbbiakban: CIC.)

³⁰ CIC 1983, 911, kánon, 1–2.

³¹ CIC 1917, 864. kánon, 1.

³² Vö. KEK 1020, 1392, 1517, 1524–1525.

³³ OUI, 26–29.

³⁴ OUI, 33.

³⁵ *Eucharisticum mysterium*, 39.

Az Eucharisztia Krisztus megváltó áldozatába, illetve húsvéti misztériumába kapcsol be bennünket. Az Eucharishtiában „koncentrált” módon, egyszer s mindenkorra jelen van a *Triduum paschale*, a Szent Három Nap.³⁶ Amikor az Oltáriszentséget mint Szent Útravalót vesszük magunkhoz, akkor megerősödünk abban a hitben, hogy nemcsak a szenvedésben és a halálban, hanem a feltámadásban is követjük Jézust, akihez a hit és a keresztség által hozzákapcsoltuk az életünket, jelenünket és jövőnket. Hittel valljuk, hogy a megdicsőült Krisztus átalakítja gyarló testünket, és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez (vö. Fil 3,21).

A szentség felvevőjében megújul a keresztség kegyelme, hiszen egzisztenciálisan átéli a keresztség lényegét: meg akar halni Krisztussal, hogy vele együtt feltámadjon (vö. Róm 6,4).³⁷ Az apostol megfogalmazása szerint a keresztségben már „meghaltunk” a bűnnek és új életre „támadtunk”: vagyis az Eucharisztia vételével táplált keresztség utáni élet már a feltámadt ember élete; így minden szentáldozás a mennyei lakoma elővételezése. „A keresztség új életre vezet be ezen a földön, az Úrvacsora pedig a halálon át az örök életre visz.”³⁸ Az új Rituálé különösen is hangsúlyozza a viatikum és a keresztség benső, lényegi összefüggését. A Szent Útravaló vétele tulajdonképpen az „initiatio Christiana” befejeződése és végpontja. Erre utal az is, hogy a szertartás kezdetén a pap meghinti a beteget és a szobát szenteltvízzel, és közben így szól: „emlékeztessen a szenteltvíz keresztségünkre és Krisztusra, aki szenvedésével és feltámadásával megváltott minket!”³⁹ Nem kevésbé jelentős, hogy a szentség felvételéhez hozzátartozik a keresztségi hitvallás megújítása,⁴⁰ amelyhez a szertartáskönyv előszava a következő magyarázatot adja: „Helyes továbbá, hogy a hívő a Szent Útravaló kiszolgáltatásakor újítsa meg keresztségi hitvallását. A keresztség által kapta meg a gyermekké fogadást Isten fiai közé, és az örökélet ígéretének társörökösévé vált.”⁴¹ Mindkét szentség esetében fontos az eszkatológiai távlat. A keresztség a keresztény élet kezdete, hiszen általa „meghalunk Krisztussal és vele együtt feltámadunk”, de ez a kezdet a végre, a beteljesülésre irányul. A viatikum a keresztség kegyelmi hatásainak beteljesülése, hiszen a Szent Útravaló

³⁶ *Ecclesia de Eucharistia*, 5.

³⁷ Vö. DOLHAI LAJOS: *A szentségek teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 2015, 370–371.

³⁸ LUTHER MÁRTON: *Krisztus valóságos szent testének sacramentumáról*, 1519, 22. p., Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1994, 44.

³⁹ OUI, 102.

⁴⁰ OUI, 108.

⁴¹ OUI, 28.

abban segít bennünket, hogy a húsvéti misztérium az életünkben végérvényes valósággá legyen.

A leggyakrabban hangoztatott kegyelmi hatás: a viatikum az „örök élet záloga” (*pignus*), amely felkészít a feltámadásra és a mennyei dicsőségre.⁴² Minden szentáldozásról elmondható ez, de különösképpen arról, amelyik az utolsó az örökhaza felé vezető úton (*in statu viatorum*). Az Eucharisztia „a halhatatlanság orvossága” (*pharmakon athanasziasz*), ellenszer a halál ellen, hogy ne haljunk meg, hanem mindörökké éljünk Jézus Krisztusban”.⁴³ „Úgy kell magunkhoz venni, mint a halhatatlanság kenyerét.”⁴⁴ „Testünk, amelyet az Eucharisztia táplál, nem enyészik el, hanem biztos remény van arra, hogy feltámad.”⁴⁵ Az Eucharisztia a feltámadás „magja”. Jusztinosz ezért részletezi annyira, hogy a keresztények a feltámadás napján veszik magukhoz.⁴⁶ Még Luther Márton szerint is „ez a szentség tehát olyan gázló, híd, hajó és hordágy, amelyen és amelyen keresztül ebből a világból az örök életbe megyünk át”.⁴⁷ „Az Úr a reménység zálogának és úti eledelnek hagyta övéire a hitnek azt a szentségét, amelyben a természet és az emberi munka gyümölcsei dicsőséges testté és vérré változnak át; ez a testvéri közösség vacsorája és a mennyei lakoma előíze.”⁴⁸ Ezt hangsúlyozza az új Rituálé bevezetője is: „A hívő ember, amikor ebből az életből távozik, Krisztus testének és vérének Szent Útravalójában részesül, amely a feltámadás záloga az Úr szavai szerint: »Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van, és én feltámasztom őt az utolsó napon« (Jn 6,54).”⁴⁹ A viatikum kiszolgáltatásának rövid szövege is ezt tanítja: „Órizzen meg téged, és vezessen el az örök életre”.⁵⁰ A szertartás befejező szövegében pedig azért imádkozunk, hogy haldokló testvérünk, aki „Fiadnak testével és vérével megerősödött, békével eljusson a te országodba”.⁵¹

⁴² Vö. KEK 1402–1405.

⁴³ ANTIÓCHIAI SZENT IGNÁC: *Az Efezusiakhoz írt levél*, 20,2.

⁴⁴ IRÉNEUSZ: *Adv. haer.* IV, 38,1 (SChr. 100, 946).

⁴⁵ Uo. IV,18,5 (SChr. 111,347).

⁴⁶ JUSZTINOSZ: *I. Apológia*, 67,3.

⁴⁷ LUTHER MÁRTON: *Krisztus valóságos szent testének sacramentumáról*, 1519, 22.

⁴⁸ *Gaudium et spes*, 38, in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Kézikönyvek 2., Szent István Társulat, Budapest, 2000.

⁴⁹ OUI, Praenotanda, 25.

⁵⁰ OUI, 112.

⁵¹ OUI, 114. Hasonló gondolatokkal találkozunk az alternatív könyörgésekben is, vö. OUI 57 és 259.

Nagy Szent Baszileosz (†379) szerint azért fontos ez a szentáldozás, mert általa előkészítjük lelkünket a mennyek országára.⁵² Ha ezt nem tesszük, akkor úgy járunk, mint a balga szűzek a vőlegény érkezésekor (Mt 25,1–13).

Nüsszai Szent Gergely (†395) Nagy Kateketikus beszédében azt tanítja, hogy „a szentségek (keresztség és Eucharisztia) a mi emberi természetünket átalakítják, az Eucharisztia pedig a jövőbeli (a test föltámadásakor és megdicsőülésekor végmenő) átalakulás záloga.”⁵³ „Krisztus az ő testével azokba oltja magát, akik kenyérrel és borral táplálkoznak, és a hívők testével keveredik, hogy a Halhatatlannal való egység által az ember is részesedjen a romolhatatlanságban.”⁵⁴

Szent Ambrus (†397) így beszél a frissen megkeresztelkedett hívőkhöz: „Az étel, amelyet kapsz, az élő kenyér, amely leszállt a mennyből, az örök élet valóságát adja neked. Mindenki, aki ezt eszi, örökké mentes a haláltól, és Krisztus testévé lett. Az élet teste ez. Aki csak áhítatosan ízleli, nem fog elenyészni.”⁵⁵

Szent Ágoston (†430) kimondja a Jn 6,54-hez fűzött magyarázatában: „e nélkül az embereknek lehet időbeli élete, de örök élete egyáltalán nem lehet”.⁵⁶

Aquinói Szent Tamás a szentségi jel természetéből kiindulva magyarázza a Szent Útravaló szükségességét. Az Eucharisztia, illetve a szentmise olyan lakoma, amely a múltra, a jelenre és a jövőre is emlékeztet bennünket, hiszen Krisztus most is eledelül adja önmagát, és úgy ünnepeljük az Eucharisziát, mint az eszkatologikus lakoma elővételezését. Mint szentség, illetve mint szentségi jel emlékeztető (*signum rememorativum*), rámutató (*signum demonstrativum*) és a jövőbe mutató jel (*signum prognosticum*). Ezért Szent Tamás szerint e szentségnek háromféle jelentősége van:

„először tekintettel a múltra, amennyiben az Úr kínszenvedésének emléke, mely valóságos áldozat volt, nevezzük áldozatnak. Másodszor tekintettel a jelenre, tudniillik az Egyház egységére, melybe az ember e szentség által jut, szent egyesülésnek, szentáldozásnak (*communio*) nevezzük. Harmadszor tekintettel a jövőre, amennyiben jövendő boldogságunk előképe,

⁵² Vö. TYMCHUK JEROMOS: Nagy Szent Bazil és a mindennapi szentáldozás, *Keleti Egyház* (1938/5) 141.

⁵³ Vö. még GYÖRÖK TIBOR: *A beavatott szentségek Nüsszai Szent Gergely írásában*, Jel Kiadó, Budapest, 2014, 188.

⁵⁴ *Nagy Kateketikus beszéd*, 37,12.

⁵⁵ *De mysteriis*, 8.

⁵⁶ *Tract. in Joh.ev.* 26,15.

melynek mennyei hazánkban részesei leszünk. Ezért Szent Útravalónak is nevezzük, mivel e szentség erejével jutunk el oda.”⁵⁷

Az Eucharisztia az ember „útravalója” e cél elérésére, vagyis eu-kharisztia, vagyis „bona gratia” (Tamás fordításában): az örök élet adománya.⁵⁸ Az Úrnapi Magnificat antifona ezeket a szempontokat költői módon tanítja számunkra: „Ő szentséges lakoma, Krisztust vesszük rajta, felidézzük szenvedésének emlékét. Bensőnket kegyelem tölti el, és a jövődő dicsőség záloga nekünk adatik.”⁵⁹

A *Katolikus Egyház Katekizmusa* nem önmagában, önállóan, hanem a szentségi üdvrendben láttatja meg a viatikum jelentőségét.

„Ily módon miként a keresztség, a bérmálás és az Eucharisztia szentsége egységet alkot, melyet a »keresztény beavatás szentségeinek« nevezünk, elmondható, hogy a bűnbánat, a szent kenet és az Eucharisztia a keresztény élet végén – amennyiben Útravalót adnak – olyan egységet alkotnak, melyet a »hazatérésre fölkészítő szentségeknek« nevezhetünk, azaz lezárják a zárandokságot.”⁶⁰

Henri Rondet, francia liturgikus ezt a három együtt kiszolgáltatatott szentséget az „örökéletbe való bevezetés” (*les sacraments d’initiation de la vie éternelle*) szentségeinek nevezi.⁶¹ A Szent Útravaló megújított szertartásának egyik célja épp ennek az összefüggésnek, vagyis az Eucharisztia eszkatologikus vonatkozásának hangsúlyozása. Ezért az új *Ordo* lehetőséget ad a Szent Útravaló kiszolgáltatására mind szentmise keretében, mint pedig kívül. Mindegyik esetben szerepel a hitvallás a keresztségi fogadalmak megújítása révén.⁶²

Ahogy Jézus utolsó vacsorája, úgy a keresztények által ünnepelt Eucharisztia, minden szentmise és a Szent Útravaló is eszkatologikus jel: a „mi eljö-

⁵⁷ S. Th. III, q. 73., a. 4.

⁵⁸ Uo. a. 4. ad 2: Bevezető a szentség különböző elnevezéseire.

⁵⁹ Latinul: “Recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratiae et futurae gloriae nobis pignus datur”.

⁶⁰ KEK 1525; A párhuzam röviden: sacramenta „initiationis christianae – initiationis eschatologicae”.

⁶¹ HENRI RONDET: *Extrême-Onction*, in *Dictionnaire de Spiritualité* IV, Paris, 1961, 2189–2200.

⁶² Vö. OUI, 3. fejezet.

vendő dicsőségünk és örök boldogságunk záloga”,⁶³ hiszen a szentáldozásban azzal a Krisztussal találkozunk, akivel majd az üdvösség állapotában végérvényesen együtt leszünk. Az eucharisztikus lakoma az örök élet lakomájának csak előképe és az eljövendő beteljesedés hatékony jele. A feltámadt Krisztus rejtetten, csak a hit számára felfoghatóan van jelen az Eucharishtiában, és ebben az állandó szakramentális, sőt áldozati jelenlétében elővételezi végső, dicsőséges eljövételét. Ez a magyarázata annak, hogy az öskeresztény liturgiához hozzátartozott az örvendező hálaadás (*euckharisztoutesz*, Ef 5,20) és a „maranatha” felkiáltás (1 Kor 16,22; Jel 22,20). Ezt a hitet vallja meg jelenleg is az egyház az átváltoztatást követő akklamációban: „Halálodat hirdetjük Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz.” Azt, hogy az Eucharisztia az eszkatologikus beteljesedés elővételezése, sajátosan módon fejezi ki a bizánci liturgia kánonja, mely Krisztus második eljövételéről mint *már megtörtént* eseményről emlékezik meg:

„Megemlékeztünk tehát erről az üdvözítő parancsolatról és mindarról, ami érettünk történt: a keresztről, a sírról, a harmadnapi feltámadásról, a mennybemenetelről, a jobbkez felől való ülésről, a második és dicsőséges újra eljövételről [...]”.⁶⁴

Már az evangéliumokban is látjuk, hogy *Jézus az örök életet eszkatologikus lakomához hasonlítja* (Mt 8,11; 22,1–14), és az utolsó vacsorán azt mondta, hogy akkor majd ismét együtt fog étkezni övéivel (Mk 14,22–25). Ez a hasonlat az üdvözültek Istennel és Krisztussal való tökéletes közösségét jelképezi. Lukács 14,15-ben az étkezésnél az egyik vendég erre az eszkatologikus lakomára utal: „Boldog, aki asztalhoz ülhet az Isten országában!” Válaszként az Úr Jézus elmondja a lakomáról szóló példabeszédet, amelyet a meghívottak visszautasítanak. Ezért „mondom nektek: azok közül, akik hivatalosak voltak, senki sem eszik a lakomámon” (Lk 14,24). A földi lakomáktól eltérően ennél a lakománál maga az Úr szolgál fel, ha ébren találja szolgálait: „felövezi magát, asztalhoz ülteti őket és megy, hogy kiszolgálja őket” (Lk 12,37). Főként példabeszédeiben utal Jézus erre az eszkatologikus lakomára: „Sokan jönnek keletről és nyugatról, s letelepednek Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal a mennyek országában” (Mt 8,11; a görög szó értelme az, hogy asztalhoz telepednek). Ennél a lakománál

⁶³ DH 1638.

⁶⁴ *Emeljük föl szívünket. Görög katolikus imakönyv*, Püspöki Hivatal, Nyíregyháza, 2008, 139.

issza majd Krisztus apostolaival az újbort (Mt 26,29): „majd asztalomnál esztek és isztok országomban” (Lk 23,30).

Jakubinyi György hívja fel rá a figyelmet, hogy a Jelenések könyvében két helyen és két összefüggésben is találkozunk a lakoma szóval, illetve az örök élet eszkatologikus lakomájával, amelyre mindannyian meghívást kaptunk Jézus Krisztus által.⁶⁵ A római katolikus szentmise alapján mindnyájan jól ismerjük a Jel 19,9 felkiáltását: „Boldogok a Bárány menyegzős lakomájára hivatalosak.” Kétségtelen tény, hogy ez a mondat elsősorban a végső idők messiási lakomájának a képe, az örömlakomának, melyet az Ószövetségből és az evangéliumokból jól ismerünk. Erre utal a szövegösszefüggés is. Máté evangéliumában is úgy jelenik meg a messiási lakoma, mint menyegzős lakoma (22,2). A Jelenések könyve szerint ebben mindnyájan részesedhetünk: „Nézd, az ajtóban állok és zörgetek. Aki meghallja szavamat és kinyitja az ajtót, ahhoz bemegyek és vele étkezem, ő meg velem” (Jel 3,20). Ez kép, amely a Krisztussal való közösségünket olyan világosan megfogalmazza (én vele – ő velem), a laodiceai egyházközséghez írt levél végén áll. A lakoma éppen úgy a győztesnek ígért jutalom, mint az élet fája (Jel 2,7) vagy a manna (Jel 2,17). A győztesnek ígért jutalmak az Apokalipszisben az üdvösség eljövendő javait jelképezik. De ugyanakkor már erre a jelenre is vonatkoznak, mert Krisztusban a végső idő, a végső beteljesedés már kezdetét vette.

A szentmise mint lakoma és benne a szentáldozás áldozati és szövetségi igent mondás Istennek, mert egyesülünk Jézus áldozatával, az ő igenjével, amely kedves volt a mennyei Atya előtt. Ugyanakkor jelzi, hogy az Atya elfogadott és elfogad minket Krisztus által. Egyre inkább birtokba vesz bennünket, segít, hogy egyre inkább krisztusi életet éljünk. Az Eucharisztia az örök élet záloga, hiszen az Eucharishtiában „zálogot” kapunk az Úrtól: ha nem vonjuk vissza, önátadásunkat végleg elfogadja Krisztusban, akinek az áldozatát végérvényesen és mindörökre elfogadta az Atya.

⁶⁵ Vö. JAKUBINYI György: *A Jelenések könyve eukarisztikus tana a II. Vatikáni zsinat fényében*, Kolozsvár, 1974, 33–38.